رویش روان شناسی، سال۱۱، شماره۱۰، شماره پیاپی ۷۹، دی ۱۴۰۱
Rooyesh-e-Ravanshenasi Journal(RRJ),11(10), 2023

چشم‌اندازی بر پژوهش‌های تربیت جنسی نوجوانان ایران و خلاءهای پژوهشی موجود: یک مطالعه مروری

Adolescents' Sexuality Education Research in Iran, Perspective and Gaps: A Review Study

پرتو سیف الهی اوشانی
دانشجوی دکتری روان‌شناسی، گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران.
دکتر روشنک خدابخش پیرکلانی (نویسنده مسئول)
دانشیار گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران.
دکتر عباس عبداللهی
گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران.
دکتر مجید صفاری نیا
استاد گروه روان‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

Parto Seifollahi Oshani
PhD Student in Psychology, Department of Psychology, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran.
Dr. Roshanak Khodabakhsh Pirkalani*
Associate Professor, Department of Psychology, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran.
rkhodabakhsh@alzahra.ac.ir
Dr. Abbas Abdollahi
Department of Counseling, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran.
Dr. Majid Saffarinia
Professor, Department of Psychology, Payame Noor University, Tehran, Iran.

چکیده
تربیت جنسی یکی از حیطه‌های پرچالش تربیتی در ایران است. این پژوهش تحقیقات پیشین را با هدف پاسخ دادن به دو پرسش اساسی بررسی کرده است: ۱) مطالعات پیرامون تربیت جنسی نوجوانان ایران حول چه محورهایی انجام شده است؟ ۲) خلاء پژوهشی موجود چیست؟ پژوهش حاضر یک مرور نظام‌مند به روش PRISMA بوده است و به این منظور مقالات نمایه شده در منابع الکترونیک معتبر داخلی شامل مگیران، سیویلیکا، نورمگز، علم‌نت، و جهاد دانشگاهی با محوریت تربیت جنسی نوجوانان ایران طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۱ مورد بررسی قرار گرفته است. از مجموع ۱۶۱ مقالهٔ اولیه، نهایتاً ۱۷ مقاله به پژوهش راه یافت. نتایج حاصله نشان داد این مطالعات عمدتاً در چهار دسته طبقه‌بندی می‌شوند: ۱) پژوهش‌های کتابخانه‌ای که غالباً مبتنی بر متون مذهبی بوده و بر مفاهیم عفاف و خویشتن‌داریِ پیش از ازدواج تأکید کرده‌اند، ۲) پژوهش‌های مبتنی بر نظرسنجی از متخصصین آموزشی که بر ضرورت ارائه تربیت جنسی نوجوانان تأکید کرده و موانع موجود را بررسی کرده‌اند، ۳) پژوهش‌های مبتنی بر نظرسنجی از والدین که عمدتاً به مشکلات آن‌ها در تربیت جنسی فرزندان پرداخته‌اند، ۴) معدود تحقیقات کمّی با محوریت نوجوانان که مبتنی بر پاسخ آنان به برخی پرسش‌نامه‌های پژوهشی بوده است. خلاء پژوهشی موجود در تحقیقات پیشین، نادیده شمردن نوجوانان و نیازهای آموزشی ایشان است. هیچ تحقیق کیفی جامعی در جهت شناخت دنیای پدیدارشناسانهٔ نسل امروزی صورت نگرفته است. به منظور شنیده شدن نیازهای نوجوانان، ضروری است پژوهش‌هایی طراحی و اجرا شود که ماحصل آن در تدوین برنامهٔ تربیت جنسی مناسب آن‌ها به کار گرفته شود.

واژه‌های کلیدی: *تربیت جنسی، خلاء پژوهشی، نوجوان.*

Abstract
Sexuality education is a challenging issue to address in Iran. This research has reviewed the previous studies to answer two fundamental questions: 1) What kind of studies have been conducted on adolescents' sexuality education in Iran? 2) What are the existing research gaps in the undertaken studies? The present research was carried out based on the PRISMA systematic review protocol and considered all the indexed research in reliable Iranian databases including Magiran, Sivilica, Noormags, Elmnet, and SID which addressed the sexuality education of Iranian adolescents from 1385 to 1401. Out of 161 initial articles, 17 articles were included in the study. The results showed four categories in conducted studies: 1) documentary research mainly based on religious texts which have emphasized chastity and abstinence before marriage, 2) research based on experts' opinions that have recommended the implementation of adolescents' sexuality education, and mentioned some existing barriers in this regard, 3) research based on parents' points of view, which has studied parental problems regarding sexual education of their children, and 4) a few studies based on adolescents' answers to some questionnaires. The research gap in previous studies is the neglect of adolescents and their educational needs. There is no qualitative research based on recognizing the current generation's phenomenological world. It seems necessary to design relevant studies to hear adolescents' voices in order to prepare the appropriate sexuality education program for them.

Keywords*: Sexuality Education, Research Gap, Adolescent, A Review Study.*

نوع مقاله : مروری سیستماتیک | **دریافت : شهریور ۱۴۰۱** | **پذیرش: دی ۱۴۰۱** | **ویرایش نهایی: دی ۱۴۰۱**

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-12]

[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.10.3.8]

مقدمه

نوجوانی در زبان لاتین به معنای «رشد کردن به سوی پختگی» است. مرحلهٔ منحصر بفردی از رشد که ۱۰ تا ۱۹ سالگی را در بر می‌گیرد و با رشد سریع جسمانی، شناختی، روانی و اجتماعی همراه است. این دوره از رشد انسان بر نحوهٔ احساس، تفکر، تصمیم‌گیری و تعامل فرد با جهان تأثیر می‌گذارد (سازمان بهداشت جهانی[1]، ۲۰۱۵) و گاه از آن تحت عنوان دورهٔ طوفان و فشار یاد می‌شود (لیپانن[2]، ۲۰۲۰).

نوجوانان از لحاظ جسمی و جنسی تحت تأثیر فرایندهایی زیستی و هورمونی در حال رشد هستند که اساساً خارج از کنترل آن‌هاست. آن‌ها علاوه بر احساس‌های ضد و نقیضی که به واسطهٔ این تغییرات عمده تجربه می‌کنند، در ارتباط با سرعت تغییرات نیز دچار اضطراب می‌شوند تا جایی که در بعضی نوجوانان سرعت رشد فیزیکی چنان بالاست که «درد رشد» را تجربه می‌کنند. از سوی دیگر فرایند بلوغ جنسی، نوسانات خلقی را در پی دارد که اغلب به نوبهٔ خود موجب نوسانات رفتاری نوجوان می‌شود (نلسون و لوت[3]، ۲۰۰۰). اگرچه ممکن است نوجوانان از فرایندهای زیربنایی این تغییرات آگاه نباشند، نهایتاً الگوهای پاسخ‌دهی آن‌ها به جنسیت‌شان تغییر می‌کند و کنجکاوی‌شان نسبت به جنس مخالف نیز افزایش می‌یابد (کربی و لاریس[4]، ۲۰۰۹) و این یکی از چالش‌های تربیت جنسی نوجوان محسوب می‌شود.

عوامل اجتماعی ـ فرهنگی از جمله تغییر مدرسه، دلبستگی به گروه‌های خارج از خانواده، فشار همسالان برای رفتارهایی از قبیل سیگار کشیدن، و کشمکش با خانواده نیز از دیگر چالش‌های تربیت جنسی نوجوان است. بسیاری از عادت‌ها و شیوه‌های ناسالم زندگی که در دوران نوجوانی شکل می‌گیرد، منجر به پیامدهایی از قبیل بیماری‌های جسمی و مشکلات روانی و اجتماعی می‌شود که هم به خود نوجوانان و هم به خانواده‌های آن‌ها آسیب می‌رساند (روی[5]و همکاران، ۲۰۰۷). امروزه اهمیت نیازهای بهداشتی و سلامتی نوجوانان، با توجه به نقش مهمی که در آیندهٔ هر جامعه ایفا می‌کنند، بر هیچ کس پوشیده نیست. از سوی دیگر، بسیاری از بیماری‌هایی که بار مالی و روانی بر جوامع و مردم تحمیل می‌کنند، در زمرهٔ بیماری‌هایی هستند که می‌توان با آموزش درست و به موقعِ مهارت‌ها و سبک زندگی صحیح به نوجوانان، احتمال بروزشان را کاهش داد (سو[6] و همکاران، ۲۰۱۵). نوجوانان برای رشد مناسب و بهره‌مندی از سلامت کافی، به دانش و مهارتی نیاز دارند که شامل آموزش مهارت‌های زندگی و همچنین تربیت جنسی[7] جامع و متناسب با سن آن‌ها است (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۱۵). چنین آموزشی موجب شکل‌گیری دانش و نگرش جنسی صحیح می‌شود و به نوجوان کمک می‌کند از این دورهٔ تحولی به سلامت عبور کند. در غیر این صورت به دست آوردن اطلاعات از افراد غیر مرجع (نظیر همسالان) می‌تواند زمینه را برای انحرافات جنسی فراهم کند (کالینز[8]و همکاران، ۲۰۰۲).

تربیت جنسی آموزش اطلاعات مربوط به سلامت و بهداشت جنسی، رفتارهای جنسی، و تأثیر آن‌ها بر سلامت جنسی است که می‌تواند در خانواده، مدرسه یا کلاس‌های آموزشی غیر رسمی صورت گیرد، به گونه‌ای که با فرهنگ، ارزش‌ها، سن و تجربهٔ جنسی نوجوانان تناسب داشته باشد (ناگپال و فرناندز[9]، ۲۰۱۵). تربیت جنسی یکی از حیطه‌های پُرچالش تعلیم و تربیت در بسیاری از جوامع و از جمله جامعهٔ ماست. طی سال‌های اخیر تلاش‌های جهانی در جهت ارائهٔ برنامهٔ جامع تربیت جنسی از شواهد و حمایت‌های پژوهشی قابل قبولی برخوردار بوده است (کومینگز[10]و همکاران، ۲۰۲۱). این برنامه به طور کلی شامل سرفصل‌های زیر است: اتخاذ رویکرد مثبت جنسی مبتنی بر فرهنگ، ارائهٔ آموزشی که تنوع جنسی را منعکس کند و نابرابری و کلیشه‌ها یا الگوهای قالبی جنسیتی را به چالش بکشد، ارائهٔ دانش مؤثر پیرامون الزام «رضایت» برای برقراری رابطهٔ جنسی، دانش مؤثر پیرامون مزاحمت‌های سایبری، استثمار و اجبار جنسی، ارائهٔ محتوای بدون قضاوت در مورد پیشگیری از بارداری، رابطهٔ جنسی ایمن، بارداری و سقط جنین، بحث در مورد روابط و احساسات، در نظر گرفتن اعمال

1 World Health Organization
2 Leppanen
3 Nelson & Lott
4 Kirby & Laris
5 Roy
6 Su
7 sexuality education
8 Collins
9 Nagpal & Fernandes
10 Cummings

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-12]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.10.3.8]

بالقوه خطرناک جنسی، عدم تأکید بیش از حد بر جنبه‌های سلبی و در نظر گرفتن جنبه‌های مثبت و لذت‌بخش رابطهٔ جنسی، و در نهایت تهیهٔ برنامه درسی تربیت جنسی با همکاری خود نوجوانان (پوند[1] و همکاران، ۲۰۱۶). مفاد این برنامه هم‌راستا با سند ۲۰۳۰ یونسکو است که در ایران اجرای آن لغو شده و عمده دلایل آن تغییر سبک زندگی اسلامی- ایرانی به سبک غربی، و قبح‌زدایی و عادی جلوه دادن روابط جنسی دختر و پسر -و به تبع آن زن و مرد- بدون در نظر گرفتن اصول اخلاقی و دینی است. بر این اساس، تدوین و اجرای یک برنامهٔ جامع آموزشی مطابق با فرهنگ ایرانی و مورد پذیرش خانواده‌ها و نوجوانان امروزی ضروری به نظر می‌رسد.

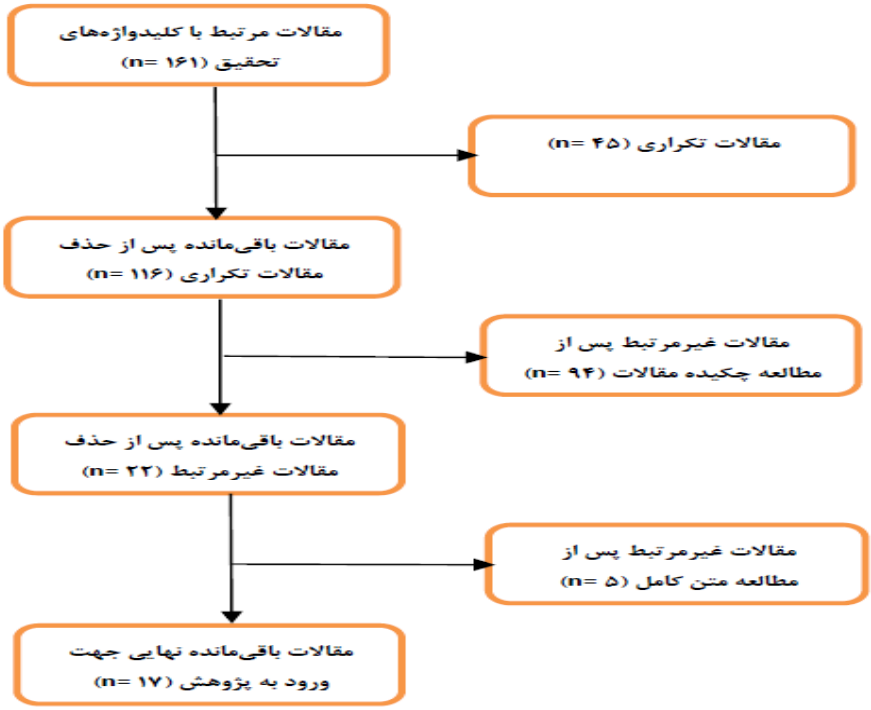
تربیت جنسی صحیح کودکان و نوجوانان و هدایت آنان به سوی آرمان‌های انسانی-الهی از مهم‌ترین وظایف سازمان‌های آموزشی کشور به شمار می‌آید که نیازمند تدابیر علمی و بررسی‌های همه جانبه است. در واقع سلامت جنسی تمامی آحاد جامعه در گرو ارائهٔ تربیت جنسی به شیوه‌ای معقول و برنامه‌ریزی شده است که تحقق آن مستلزم شناخت فرهنگ، ارزش‌های اجتماعی و آماده‌سازی بسترهای مناسب آموزشی می‌باشد. موضوع تربیت جنسی در جامعهٔ ما همواره با مشکلات فراوانِ ناشی از وجود پاره‌ای ابهام‌ها، سوءتفاهم‌های نظری و فکری، و همچنین موانع اجرایی روبرو بوده است. علیرغم آن که طی یک دههٔ اخیر توجهات زیادی نسبت به این حوزه در مجامع تربیتی و علمی صورت گرفته و آثاری نیز از سوی محققین منتشر شده، مقولهٔ تربیت جنسی در نظام آموزش و پرورش رسمی کماکان مغفول مانده است. از سوی دیگر ارزش‌های جنسی نسل جوان با تأثیر گرفتن از رسانه‌ها دستخوش تغییر شده‌اند، میزان ازدواج کاهش و آمار طلاق افزایش یافته است و سن شروع روابط جنسی در نوجوانان کاهش پیدا کرده است (قنبری‌برزیان و همکاران، ۱۳۹۷). همچنین انحرافات رفتاری نسل جوان منجر به بروز بسیاری از معضلات اجتماعی شده که به تبع آن هزینه‌های سنگینی جهت مقابله با این معضلات بر دوش سازمان‌های ذیربط قرار گرفته است (امینی و همکاران، ۱۳۹۰). این موارد موجب بروز چالش‌های خانوادگی، فرهنگی، و اجتماعی بسیاری شده است که ضرورت یک تصمیم‌گیری جدی در این حوزه را خاطرنشان می‌سازد. مطالعهٔ مرورِی تحقیقات پیشین، از جمله اقداماتی است که سیستم آموزشی را در جهت تدوین و اجرای برنامه‌های تربیت جنسی مناسب و کارآمد یاری خواهد کرد. یک مرور نظام‌مند می‌تواند تصویر واضح‌تری از آن چه تاکنون در این حیطه انجام شده است ارائه دهد، یافته‌های موجود را انسجام بخشد و در عین حال منجر به یافتن خلاء پژوهشی گردد که روشنگر مسیر تلاش‌های تحقیقاتی آینده خواهد بود. همین امر اهمیت و ضرورت انجام پژوهش حاضر را روشن می‌سازد که با هدف پاسخ دادن به دو پرسش اساسی صورت گرفته است: ۱) تحقیقات پیرامون تربیت جنسی نوجوانان ایران در سال‌های اخیر حول چه محورهایی انجام شده است؟ ۲) خلاء پژوهشی موجود چیست؟

روش

این پژوهش از نوع مرور نظام‌مند[2] به روش PRISMA[3] است که شامل چهار مرحلهٔ کلی برای انتخاب مقالات می‌باشد. در مرحلهٔ اول کلیهٔ مقاله‌های مرتبط گردآوری می‌شوند. به این منظور تمام مطالعات نمایه‌شده در منابع الکترونیک داخلی معتبر (مگیران، سیویلیکا، نورمگز، علم‌نت و جهاد دانشگاهی) که طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۱ به موضوع تربیت جنسی نوجوانان در ایران پرداخته‌اند، به عنوان جامعهٔ مورد مطالعه در نظر گرفته شد. کلیدواژه‌ها شامل «تربیت جنسی»، «آموزش جنسی» و «برنامهٔ تربیت جنسی» بود که هم به تنهایی و هم در ترکیب با کلیدواژه‌های مرتبط با سلامت جنسی مورد جستجو قرار گرفتند. به این ترتیب در مرحلهٔ اول تعداد ۱۶۱ مقاله گردآوری شد. مرحلهٔ دوم که غربالگری نام دارد، مستلزم حذف مقالاتی است که به شکل تکراری از منابع مختلف استخراج شده‌اند. در این مرحله تعداد ۴۵ مقالهٔ تکراری حذف شدند. در مرحلهٔ سوم چکیدهٔ مقالات خوانده می‌شود و مقالاتی که با ملاک‌های پژوهش همخوانی نداشته باشند، حذف می‌گردند که در این مرحله از پژوهش تعداد ۹۴ مقالهٔ ناهمخوان حذف شدند. نهایتاً مرحلهٔ چهارم مستلزم خواندن کل متن مقالات باقی مانده و حذف دیگر مقالاتی است که واجد شرایط معیارهای پژوهش نباشند. در پژوهش حاضر، تعداد ۵ مقاله نیز در این مرحله حذف شدند و نهایتاً ۱۷ مقاله برای تهیهٔ مرور نظام‌مند مورد استفاده گرفت. خواندن و درجه‌بندی مقالات در تمامی مراحل فوق، توسط دو متخصص روانشناسی صورت گرفت و توسط محقق اصلی بررسی و یکپارچه شد. انجام این فرایند در شکل ۱ نمایش داده شده است.

1 Pound
2 Systematic review
3 Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-12]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.10.3.8]

شکل ۱: فرایند انتخاب مقالات جهت ورود به پژوهش

تمامی مقالاتی که با محوریت تربیت جنسی نوجوانان در ایران، طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۸۵ تألیف شده و در یکی از منابع معتبر علمی کشور به زبان فارسی نمایه شده بودند، حائز معیار ورود به این پژوهش بودند. معیارهای خروج نیز عبارت از عدم تمرکز کامل بر گروه سنی نوجوان، بررسی جنبه‌های حقوقی تربیت جنسی و ارائهٔ مقالات در همایش‌ها و کنفرانس‌ها بود.

یافته‌ها

اطلاعات مربوط به ۱۷ مقالهٔ راه یافته به این پژوهش در جدول ۱ به شرح زیر آورده شده است:

جدول ۱. مقالات مورد بررسی در پژوهش

کُد	عنوان	نویسندهٔ اول/ سال پژوهش	طرح پژوهش/ ابزار	شرکت-کنندگان/ منابع	یافته‌ها
۱	الگوی برنامهٔ درسی تربیت جنسی برای دورهٔ نوجوانی بر اساس مبانی قرآن و روایت های معصومین	صدیقه محمد جانی/ ۱۳۹۵	کیفی روش تحلیل محتوای استقرایی/ کتابخانه‌ای	منابع: قرآن کریم. احادیث و روایت‌های مرتبط با ابعاد تربیت جنسی	ـ بر اساس مبانی قرآن و روایات معصومین مقوله‌های زیر استخراج گردید: توجه به غریزهٔ جنسی به عنوان یک نیاز، ازدواج راه طبیعی و پذیرفته شدهٔ پاسخ‌دهی به غریزهٔ جنسی، معاشرت و تعامل شایستهٔ زن و مرد، عفت و پاک‌دامنی، رعایت حریم روابط در ارتباطات خانوادگی و اجتماعی، پرهیز از نابهنجاری جنسی، تولید نسل، و توجه به سنت پیامبر

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-12]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.10.3.8]

۲	ارائهٔ الگوی تربیت جنسی با تکیه بر دیدگاه‌های اندیشمندان مسلمان	محمد مزیدی/ ۱۳۹۶	کیفی روش تحلیل محتوای رابطه‌ای/ کتابخانه‌ای	هشت نفر از اندیشمندان مسلمان	ـ طبق نتایج این پژوهش محتوای تربیت جنسی دورهٔ نوجوانی عبارت است از: آگاهی از سن بلوغ و عوامل بلوغ زودرس، تغییرات جسمانی و روانی، وظایف دینی، سن تکلیف، انحرافات جنسی، وظایف نسبت به والدین، احکام و فلسفه حجاب، که به دو روش مستقیم و غیر مستقیم آموزش داده شود.
۳	تحلیل رابطهٔ بین سبک زندگی و تربیت جنسی نوجوانان شهر زاهدان با نگاهی به پیشگیری از جرم	اسحاق بامری/ ۱۳۹۷	کمّی روش توصیفی تحلیلی/ پرسش‌نامه	۲۰۰ نفر از نوجوانان دختر و پسر شهر زاهدان	ـ تمام شاخص‌های به دست آمده گویای رابطهٔ مستقیم و مثبت بین سبک زندگی و تربیت جنسی بود. ـ تربیت مثبت جنسی در پیش‌گیری از ارتکاب جرایم جنسی به طور معناداری مؤثر بوده است.
۴	پدیدارشناسی تربیت جنسی از دیدگاه کارشناسان تربیتی در مدارس متوسطهٔ شهر کرمان	مراد یاری دهنوی / ۱۳۹۵	کیفی روش پدیدار شناسی/ مصاحبه	۱۲ نفر از مشاوران، معاونان پرورشی و دبیران دینی مدارس	ـ نتایج حاکی از آن بوده است که در حوزهٔ تربیت جنسی، چهار مؤلفهٔ اصلی تربیت (تبیین، ارائهٔ معیار، تحرک درونی و نقادی) به درستی تحقق نیافته است. ـ از جمله دلایل نامطلوب بودن تربیت جنسی در جامعه، دو عنصر مهم «عامل نبودن متصدیان تربیت به اصول اخلاق جنسی» و «ضعف شدید در میزان آگاهی آن‌ها از نحوهٔ تحقق تربیت جنسی» بوده است.
۵	تأثیر آموزش گروهی بر آگاهی، نگرش و عملکرد مادران در تربیت جنسی دختران نوجوان	ناهید مستوفی / ۱۳۹۵	کمّی روش مداخله‌ای/ پرسش‌نامه	۳۰ مادر که دختران نوجوان داشتند.	ـ نتایج حاکی از آن بود که آموزش گروهی می‌تواند تغییرات قابل توجهی در سطح آگاهی، نگرش و عملکرد مادرانی که دختر نوجوان دارند، ایجاد کند.
۶	ارائه الگوی تربیت جنسی در ایران بر مبنای برنامهٔ جامع آموزش جنسی (CSE)	مریم شیربیگی/ ۱۴۰۰	کیفی روش تحلیل محتوای استقرایی/ کتابخانه‌ای	اسناد نظام آموزشی کشور، منابع بین‌المللی موجود و مرتبط	ـ الگوی نهایی تربیت جنسی در ایران در قالب اهداف (در حیطهٔ شناختی، نگرشی، و مهارتی)، اصول، محتوا (رشد انسان، ارتباط، مهارت‌های فردی، رفتار جنسی، سلامت جنسی، فرهنگ و اجتماع) و روش‌های آموزشی (مستقیم و غیرمستقیم) تنظیم شد.
۷	تبیین ادراکات والدین از چالش‌های تربیت جنسی پسران نوجوان؛ یک مطالعهٔ کیفی	زهرا روح‌پرور /۱۳۹۵	کیفی روش تحلیل محتوا/ مصاحبه	۲۵ نفر از والدین ساکن شهر اهواز	ـ نتایج این مطالعه بیانگر مهارت ناکافی والدین در برقراری ارتباط با پسران نوجوان بود که بخش عمده آن نشأت گرفته از تابوهای فرهنگی از جمله شرم و حیا و ترس از شکستن حرمت‌ها بین والدین و فرزندان بود.
۸	بررسی عوامل مؤثر بر تربیت جنسی دانش‌آموزان نوجوان شهرستان تربت حیدریه در سال ۱۳۹۹-۱۳۹۸	سید حسن حسینی خیرآباد ی/ ۱۳۹۹	کمّی روش توصیفی تحلیلی/ پرسش‌نامه	۳۰۰ نفر دانش‌آموز دختر و پسر مقطع متوسطه	ـ روش‌های تربیت جنسی، عوامل خانوادگی، و ویژگی‌های شخصیتی افراد، از مهم‌ترین عوامل مؤثر در تربیت جنسی نوجوانان بودند.
۹	طراحی الگوی تربیت جنسی در عصر جهانی شدن با تأکید بر دیدگاه اسلام: با رویکرد نظریهٔ داده‌بنیاد	مریم شیربیگی/ ۱۳۹۹	کیفی نظریهٔ داده بنیاد/ مصاحبه	۲۵ نفر از پژوهشگران تعلیم و تربیت	ـ شرایط علّی (ضرورت تربیت جنسی)، مؤلفهٔ محوری (فرصت‌ها و تهدیدهای تربیت جنسی در عصر جهانی شدن)، شرایط زمینه‌ای (آموزش)، شرایط مداخله‌گر (ساختارهای فرهنگی- اجتماعی)، راهبردها (اصول، روش و محتوای تربیت جنسی از دیدگاه اسلام و شاخص‌های آسیب و

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-12]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.10.3.8]

					سلامت تربیت جنسی) و پیامدها (تقویت همهٔ ابعاد به هم پیوستهٔ تربیت در سطح فردی و جامعه) استخراج شد.
۱۰	پدیدارشناسی موانع برنامهٔ درسی تربیت جنسی در مقطع متوسطه	سهراب محمدی پویا/ ۱۳۹۸	کیفی روش پدیدار شناسی / مصاحبه	۱۹ نفر از والدین، معلمان و مدیران شهر تهران	ـ موانع برنامهٔ درسی تربیت جنسی در سه مضمون اصلی دسته‌بندی شد: عوامل خانوادگی (مقاومت و بی‌میلی والدین در برابر تربیت جنسی فرزندان، ضعف مهارت‌های ارتباطی مطلوب بین والدین و فرزندان و غلبه نگاه بزرگسالی بر مسائل جنسی نوجوانان)، عوامل سازمانی (کمبود چشمگیر معلم متخصص حوزهٔ تربیت جنسی در آموزش و پرورش، ضعف خط مشی مناسب حمایت از تربیت جنسی در چارچوب تربیت اسلامی و چالش تعامل مطلوب مدرسه و خانه) و عوامل فرهنگی- اجتماعی (ضعف آگاهی اجتماعی از تعریف صحیح تربیت جنسی و برداشت‌های شخصی و بدون پشتوانه از مبانی دینی)
۱۱	طراحی چارچوب برنامهٔ درسی تربیت جنسی بر اساس مبانی تربیت اسلامی	عباس قلتاش/ ۱۳۹۷	ترکیبی بخش کیفی: تحلیل محتوای استقرایی/ فیش‌بردار ی بخش کمّی: توصیفی از نوع پیمایشی/ تکنیک دلفی	بخش کیفی: کتب و متون اسلامی بخش کمّی: ۹ نفر از اساتید دانشگاه علوم تربیتی، روان‌شناسی	ـ رئوس محتوای برنامه درسی تربیت جنسی به شرح زیر استخراج شد: جنسیت و غریزه جنسی، بلوغ و غریزه جنسی، سلامت و بهداشت جنسی، ازدواج، تعامل با جنس مخالف، تعاملات در خانواده، تولید مثل. ـ روش‌های آموزش برنامه درسی تربیت جنسی در دو روش مستقیم (سخنرانی، پرسش و پاسخ، تفحص گروهی، حل مسئله) و غیرمستقیم (الگو و اخلاقی بودن، غنی کردن اوقات فراغت، موعظه و اندرز، امر به معروف و نهی از منکر، قصه‌گویی و داستان) توصیه شد.
۱۲	مطالعهٔ کیفی تربیت جنسی نوجوانان و عوامل زمینه‌ساز آن با تأکید بر روابط میان فردی با والدین مطالعه موردی: دختران و پسران نوجوان دوره متوسطه ساکن شهر تهران	سروناز تربتی/ ۱۳۹۹	کیفی نظریه داده‌بنیاد/ مصاحبه	۳۰ نفر از والدین شهر تهران که فرزند دختر یا پسر نوجوان داشتند.	ـ عوامل مؤثر در تربیت جنسی نوجوانان شامل عامل بودن والدین به آموزه‌های دینی در حوزهٔ مسائل جنسی، ارتباط نرم مسئولانه نه تحکم‌آمیز در خانواده، حساسیت والدین به مسائل جنسی فرزندان در حوزهٔ شناختی و پیامدهای آن، احتراز از رفتار جنسی تحریک‌آمیز در فضای عمومی خانواده، لزوم تسلط والدین به مهارت‌های ارتباطی نسل جدید، توانمندسازی دانش‌آموزان در ارتباط با شکل‌گیری هویت مطلوب جنسی در مدارس استخراج شد.
۱۳	مطالعه فرایند تربیت جنسی نوجوانان ایرانی: نظریه داده‌بنیاد	داود طهماس ب زاده شیخلار/ ۱۴۰۰	کیفی نظریه داده‌بنیاد/ مصاحبه	۲۰ نفر از متخصصان حوزه تربیت جنسی، برنامه‌ریزی درسی، روان‌شناسی تربیتی، معلمان و	ـ عوامل علی (شناخت دقیق نوجوان، شناخت ضرورت‌های تربیت جنسی و هدایت و جهت‌دهی به رفتار مناسب جنسی)، پدیدهٔ اصلی (طرح‌ریزی تربیت جنسی کارآمد)، شرایط مداخله‌گر (تعصبات مذهبی و اعتقادی نادرست، دیدگاه‌های اجتماعی- فرهنگی، سیاست‌های آموزشی- سازمانی)، عوامل زمینه‌ای (نبود سیاست‌های روشن و جسورانه، ناکارآمدی والدین، منابع اطلاعاتی نامعتبر)، راهبردها (غلبه بر موانع فرهنگی، رعایت ملاحظات فرهنگی- اجتماعی، ظرفیت‌سازی در نظام آموزشی و والدین، همکاری

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-12]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.10.3.8]

			والدین دارای تخصص یا تجربه علمی		بین بخشی، راهکارهای آموزش، اصول آموزش) و پیامدها (فردی و اجتماعی) استخراج شد.
۱۴	طراحی چارچوب نظری برنامهٔ درسی آموزش اخلاق جنسی: یک پژوهش کیفی	سوسن بلالی/ ۱۴۰۰	کیفی روش تحلیل مضمون/ مصاحبه	۱۳ نفر از متخصصان و کارشناسان، مدیران و معاونان و اعضای هیأت علمی دانشگاه	ـ الگوی برنامهٔ درسی اخلاق جنسی در دورهٔ متوسطهٔ دوم استخراج شد. ـ بخشی از محتوای این برنامه عبارت است از: توجه به دانش سلامت جنسی، تأکید بر کنترل صحیح غریزهٔ جنسی، ارائهٔ فرصت جهت دانستن جنبه‌های حقوقی و غیرقانونی امور جنسی، انحراف جنسی به عنوان یک گناه بزرگ، تطابق محتوای ارائه شده با ضوابط آموزش و پرورش.
۱۵	چالش‌های والدین در آموزش جنسی به فرزندان: یک مطالعه کیفی	نگین بخشی/ ۱۳۹۷	کیفی تحلیل محتوا/ مصاحبه	۲۵ نفر از والدین شهر رفسنجان	ـ در خصوص آموزش جنسی، همه والدین دچار شرم و عدم اطمینان به خصوص در زمینه آموزش به پسران بودند. ـ بیشتر والدین از برنامه‌های آموزشی و یا منابع اطلاعاتی معتبر در این زمینه استقبال کردند.
۱۶	بازنمایی تجربهٔ زیستهٔ والدین از چگونگی آموزش اخلاق جنسی به فرزندان خود	کیوان بلندهمتا ن/ ۱۳۹۳	کیفی پدیدار شناسی/ مصاحبه	۲۰ پدر یا مادر داوطلب	ـ والدین هیچ آگاهی‌ای از چیستی تربیت جنسی و چگونگی آموزش اخلاق جنسی نداشته، رویکرد آنان در مواجهه با فرزندان، رویکردی اقتضایی بود. ـ والدین دچار هراس، دلهره‌ای فراگیر، و نگران فرزندان خود از نظر اخلاق جنسی بودند.
۱۷	بررسی ضرورت وجودی و چگونگی توجه به تربیت جنسی در برنامه درسی مقطع متوسطه از دیدگاه دبیران و دانش‌آموزان	محمد امینی/ ۱۳۹۰	کمّی/ پرسش‌نامه	۲۹۵ نفر از دبیران و ۶۸۴ دانش‌آموز مقطع متوسطه	ـ دبیران و دانش‌آموزان بر اهمیت گنجاندن محتوا و تجارب یادگیری مرتبط با تربیت جنسی در دورهٔ متوسطه تأکید کردند. ـ میان دیدگاه‌های دبیران و دانش‌آموزان (دختر و پسر) در مورد اهمیت برخی عناصر محتوا و تجارب یادگیری تربیت جنسی، تفاوت معنادار وجود داشت.

تحقیق حاضر با هدف پاسخ به دو پرسش صورت پذیرفت که در ادامه مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

سوال ۱: پژوهش‌های پیرامون تربیت جنسی نوجوانان ایران در سال‌های اخیر حول چه محورهایی انجام شده است؟

یافته‌ها حاکی از آن است که پژوهش‌های صورت گرفته عمدتاً در چهار حیطه انجام گرفته‌اند:

۱ـ پژوهش‌های کتابخانه‌ای که غالباً محوریت مذهبی داشته‌اند و با مطالعهٔ قرآن کریم، روایات و احادیث، اندیشه‌های اندیشمندان اسلامی صورت گرفته است (کد شماره ۱، ۲، ۶، ۱۱). تنها یک پژوهش (کد شماره ۶) به شیوهٔ کتابخانه‌ای به بررسی منابع علمی موجود، اسناد بالادستی نظام آموزشی کشور، و اسناد بین‌المللی مرتبط با تربیت جنسی نوجوانان پرداخته است. این دسته از پژوهش‌ها در پی استخراج مؤلفه‌های مناسب تربیت جنسی نوجوان و چگونگی اجرای این آموزش در منابع موجود بوده‌اند. مؤلفه‌هایی که از پژوهش‌های کتابخانه‌ای مبتنی بر آموزه‌های اسلامی و منابع و مراجع مذهبی استخراج گردیده، حاکی از آن است که در دیدگاه اسلامی، تربیت جنسی نوعی آموزش برای مدیریت غریزهٔ جنسی و خویشتن‌داری پیش از ازدواج به شمار می‌رود، تعامل با جنس مخالف با رعایت حریم‌ها و با عفت و پاکدامنی مجاز است، و اصلی‌ترین هدف ارتباط جنسی نیز تولید نسل در کانون خانواده است(کد شماره ۱و ۱۱). طبق نظر هشت نفر از اندیشمندان اسلامی (مطهری، احمد نراقی، ابن سینا، ابن مسکویه، فلسفی، طوسی، مهدی نراقی، و محمد غزالی)، محتوای تربیت جنسی دورهٔ نوجوانی مواردی از قبیل آگاهی از سن بلوغ، تغییرات ناشی از آن، انحرافات جنسی، آگاهی از وظایف دینی و احکام، و فلسفه حجاب را در برمی‌گیرد(کد شماره ۲). برخی از این دسته پژوهش‌ها منجر به طراحی برنامهٔ تربیت جنسی نیز شده است (کد شماره ۱، ۲، ۶، ۱۱).

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-12]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.10.3.8]

۲ـ پژوهش‌هایی که با محوریت نظر اساتید، کارشناسان، معلمان و مربیان صورت گرفته و وضعیت تربیت جنسی نوجوانان در ایران را از نقطه‌نظر متخصصین مذکور بررسی کرده است. این پژوهش‌ها همچنین نظرات تخصصی آنان جهت استخراج مؤلفه‌های مناسب تربیت جنسی نوجوان و چگونگی اجرای این آموزش را مدّ نظر قرار داده‌اند (کد شماره ۴، ۹، ۱۰، ۱۳، ۱۴، ۱۷). به طور کلی نظرات متخصصین حاکی از آن بوده است که ارائهٔ تربیت جنسی به نوجوانان یک ضرورت اساسی در جامعهٔ امروزی است که نباید بیش از این مورد غفلت قرار گیرد (کد شماره ۹، ۱۳، ۱۷). آنان به موانع موجود در اجرای تربیت جنسی در ایران و همچنین به لزوم تدوین یک برنامهٔ تربیت جنسی کارآمد اشاره کرده‌اند و عواملی همچون عوامل خانوادگی، سازمانی، و فرهنگی- اجتماعی را به عنوان موانع تحقق برنامهٔ درسی تربیت جنسی در مقطع متوسطه دخیل دانسته‌اند (کد شماره ۱۰). برخی از این پژوهش‌ها منجر به طراحی برنامهٔ تربیت جنسی شده که مواردی از قبیل توجه به دانش سلامت جنسی، تأکید بر کنترل غریزهٔ جنسی، و جهت‌دهی به رفتار مناسب جنسی را مدّ نظر قرار داده‌اند (کد شماره ۹، ۱۴).

۳ـ پژوهش‌هایی که با محوریت والدین صورت گرفته و از آنان نظرسنجی شده، به آنان آموزش داده شده، مشکلات و موانع پیش روی آنان در خصوص تربیت جنسی فرزندان نوجوانشان بررسی شده است (کد شماره ۵، ۷، ۱۲، ۱۵، ۱۶). نتایج این پژوهش‌ها حاکی از مشکلات والدین در ارائهٔ تربیت جنسی به فرزندان‌شان بوده است که بخشی از این مشکلات نشأت گرفته از تابوهای فرهنگی، عدم درک ضرورت آموزش جنسی، شرم و حیای والدی، سردرگمی والدین، تعدد و پیچیدگی منابع دریافت اطلاعاتی، و نقش گمشدهٔ مدرسه در تربیت جنسی بوده است (کد شماره ۷، ۱۵، ۱۶). به طور کلی نتایج این دسته از پژوهش‌ها بر ضرورت ارائهٔ آموزش به والدین تأکید داشته است (کد شماره ۱۵). در برخی از این پژوهش‌ها جلسات آموزشی برای والدین برگزار شده و نتایج، حاکی از اثرگذاری آموزش والدین در ارتقای سطح دانش و نگرش جنسی آنان و توانمندسازی آنها در پاسخ به پرسش‌های فرزندان بوده است (کد شماره ۵).

۴ـ در میان مقالات مرور شده، دو پژوهش صرفاً با محوریت نوجوانان (کد شماره ۳ و ۸) و یک پژوهش با محوریت معلمین/ نوجوانان (کد شماره ۱۷) صورت گرفته است که همگی آن‌ها به شیوه‌های کمّی و با استفاده از پرسش‌نامه اجرا شده‌اند. بامری و سالارزایی (کد شماره ۳) به بررسی ارتباط میان سبک زندگی و تربیت جنسی نوجوانان پرداخته و نقش تربیت مثبت جنسی در پیش‌گیری از ارتکاب جرایم جنسی را نشان داده‌اند. حسینی خیرآبادی و همکاران (کد شماره ۸) به بررسی شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت جنسی نوجوانان پرداخته و روش‌های تربیت جنسی، عوامل خانوادگی و ویژگی‌های شخصیتی افراد را به عنوان عوامل مؤثر بر تربیت جنسی معرفی کرده‌اند. پژوهش امینی و همکاران (کد شماره ۱۷) نیز حاکی از توافق نظر دبیران و دانش‌آموزان در خصوص ضرورت ارائه تربیت جنسی در دبیرستان بوده است. هر دو گروه بر اهمیت گنجاندن محتوا و تجارب یادگیری مرتبط با تربیت جنسی در دورهٔ متوسطه تأکید کرده‌اند هرچند در مورد برخی عناصر محتوایی این آموزش میان آنها تفاوت رأی وجود داشته است. در میان پژوهش‌های مطالعه شده، هیچ مطالعه کیفی با محوریت نوجوانان دیده نمی‌شود. این در حالی است که در پژوهش‌هایی با ماهیت و اهداف اکتشافی، ارجحیت با روش‌های مصاحبهٔ کیفی است تا نظر شخصی هر شرکت‌کننده به شکل مستقل استخراج شود. در پژوهش‌های مبتنی بر پرسش‌نامه، متفاوت بودن نظر افراد با محقق می‌تواند منجر به تورم یافته‌ها و محدود شدن نتایج به موارد از پیش تعیین‌شده در پرسش‌نامه گردد.

سوال ۲: خلاء پژوهشی موجود چیست؟

مرور پژوهش‌ها حاکی از آن است که هرچند تاکنون ادبیات پژوهشی ارزشمندی مبتنی بر آموزه‌های مذهبی، نظرات تخصصی اساتید و کارشناسان، و تجارب والدین در خصوص تربیت جنسی نوجوانان فراهم آمده است، در این میان جای خالی پژوهش‌های کیفی با محوریت نوجوانان مشهود است. چنین مطالعاتی می‌تواند منجر به اکتشاف دنیای ذهنی و روان‌شناختی نوجوانان شده و نتایج آن در تدوین و اجرای یک برنامهٔ جامع تربیت جنسی که جوابگوی نیازهای آموزشی آنان باشد، نقش مهمی ایفا کند.

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعهٔ حاضر به شکل یک مرور نظام‌مند، پژوهش‌های صورت گرفته با محوریت تربیت جنسی نوجوانان در ایران را مورد بررسی قرار داد و نتایج حاصله، حاکی از وجود چهار الگوی اصلی پژوهشی بوده است.

دستهٔ اول، پژوهش‌های کتابخانه‌ای و عمدتاً مبتنی بر منابع و آموزه‌های مذهبی است که در پی یافتن مؤلفه‌های مناسب برنامهٔ تربیت جنسی و چگونگی اجرای آن بوده‌اند. به طور کلی در تمام جهان برنامه‌های تربیت جنسی بر دو رویکرد اصلی متمرکزند که عبارتند از:

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-12]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.10.3.8]

رویکردهای «فقط پرهیز»[1] و رویکردهای «متمرکز بر پرهیز»[2]. در رویکردهای «فقط پرهیز» تأکید می‌شود که افراد تا زمان ازدواج از برقراری رابطهٔ جنسی خودداری کنند و آموزشی در خصوص روش‌های پیشگیری از بارداری به آنان داده نمی‌شود. اما در رویکردهای «متمرکز بر پرهیز»، همهٔ روش‌های پیشگیری از بارداری در کنار تشویق به پرهیز از برقراری رابطهٔ جنسی آموزش داده می‌شود (لیونگ[3] و همکاران، ۲۰۱۹). آموزه‌های مذهبی در این زمینه بسیار جامع و فراگیر است و محوریت آن بر حیا و عفاف و خویشتن‌داری پیش از ازدواج است. به طور کلی استناد به آموزه‌ها و عقاید مذهبی عمدتاً منجر به تدوین برنامه‌های «فقط پرهیز» می‌شود که بر اجتناب از هرگونه رابطهٔ جنسی خارج از مرزهای زناشویی تأکید دارند (کالینز و همکاران، ۲۰۰۲).

دستهٔ دوم، پژوهش‌هایی با محوریت نظر اساتید، کارشناسان، معلمان و مربیان است که بر ضرورت ارائهٔ تربیت جنسی به نوجوانان تأکید داشته و چگونگی آن را توصیه کرده‌اند. این افراد همچنین با بررسی موانع موجود، راهکارهایی در جهت حل مشکلات ارائه داده‌اند. در این راستا تحقیقات مشابه بسیاری در اکثر جوامع صورت گرفته است. از جمله پژوهش روی و همکاران (۲۰۰۷)، ضرورت اجرای برنامهٔ تربیت جنسی نوجوانان را نشان داده و بر اهمیت آن در سلامت جنسی ایشان تأکید کرده است. همچنین یافته‌های پژوهش جونز[4] و همکاران (۲۰۱۴) نشان داده است که برخی معلمان معتقدند بهترین راه آموزش مسائل جنسی، اتکا به رویکرد جامعه‌محور است. در این رویکرد، مداخلات آموزشی در مقیاس‌های کوچک و بر اساس نیازهای یک گروه مشخص طراحی و تدوین می‌شود که این امر اثربخشی آموزش ارائه شده را افزایش می‌دهد. پژوهش میک‌سین[5] و همکاران (۲۰۲۰) نیز حاکی از اثربخشی برنامهٔ تربیت جنسی نوجوانان در برآورده کردن نیازهای دانشی آنان بوده است. بنا به توصیهٔ آن‌ها، ضروری است که تربیت جنسی نوجوانان از طریق مراجع مرتبط بهداشتی، آموزشی، و مهارت‌آموزی صورت پذیرد.

دستهٔ سوم، پژوهش‌هایی هستند که با محوریت والدین صورت گرفته‌اند. در این دسته پژوهش‌ها موانع و مشکلاتِ والدی در خصوص تربیت جنسی فرزندانِ نوجوان، مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج این دسته پژوهش‌ها حاکی از مشکلات والدین ایرانی در ارائهٔ تربیت جنسی به فرزندان‌شان بوده است که این مشکلات عمدتاً ریشه در اطلاعات ناکافی، احساس شرم، و تابوهای فرهنگی دارد. در برخی از این دسته پژوهش‌ها جلسات آموزشی برای والدین برگزار شده و نتایج، حاکی از اثرگذاری این آموزش در ارتقای سطح دانش و نگرش جنسی آنان و در نتیجه توانمندسازی ایشان در پاسخ به پرسش‌های فرزندان بوده است (مستوفی و همکاران، ۱۳۹۵). به طور کلی مشکلات والدی در ارتباط با تربیت جنسی فرزندان، موضوع مهمی است که در پژوهش‌های بسیاری مورد بررسی قرار گرفته است. برای مثال کی‌جیار و شی‌هوی[6] (۲۰۲۰)، در یک مطالعهٔ مروری ترجیحات و نگرش‌های والدی نسبت به تربیت جنسی فرزندان را مورد بررسی قرار دادند. این پژوهش برخی عوامل فرهنگی و همچنین موانع پیش روی والدین در تربیت جنسی فرزندان نوجوان را شناسایی کرده است که از جمله می‌توان به نداشتن دانش و مهارت کافی، نداشتن منابع اطلاعاتی مناسب، احساس شرم، باورهای مذهبی و فرهنگی، بی‌انگیزگی برای این کار، و پیش فرض خود مبنی بر آن که نوجوانان هنوز خیلی کم سن و سال هستند، و این باور که به هر حال فرزندانشان این اطلاعات را از منابع دیگری کسب می‌کنند، اشاره کرد.

نهایتاً دستهٔ چهارم، معدود پژوهش‌های کمّی منحصر به پاسخ‌گویی نوجوانان به تعدادی پرسش‌نامه و بررسی این پاسخ‌ها بوده است. نتایج این دسته پژوهش‌ها نشان داده است که نوجوانان خواستار دریافت تربیت جنسی هستند (امینی، ۱۳۹۰). همچنین نتایج به دست آمده، حاکی از اثرگذاری تربیت جنسی در پیش‌گیری از ارتکاب جرایم جنسی بوده است (بامری و سالارزایی، ۱۳۹۷). شایان ذکر است که به طور کلی تحقیقات مبتنی بر روش‌های کمّی با استفاده از پرسش‌نامه، منجر به جمع‌آوری پاسخ شرکت‌کنندگان به پرسش‌های از پیش تعیین شده می‌گردد حال آن که در پژوهش‌های اکتشافی توصیه می‌شود به منظور استخراج عقاید شخصی شرکت‌کنندگان از روش‌های کیفی استفاده گردد (کوتر و ایلماز[7]، ۲۰۰۱). آنچه در این دسته پژوهش‌ها مشهود است نادیده گرفتن آراء و عقاید شخصی نوجوانان و عدم بررسی نیازهای آموزشی آنان است که مستلزم اجرای پژوهش‌های عمیقِ کیفی می‌باشد. برای مثال آستل[8] و همکاران (۲۰۲۱) در

1 abstinence-only program
2 comprehensive sexuality program
3 Leung
4 Jones
5 Meiksin
6 Kee-Jiar & Shih-Hui
7 Kuter & Yilmaz
8 Astle

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-12]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.10.3.8]

یک پژوهش کیفی نظر نوجوانان پیرامون برنامهٔ تربیت جنسی را جویا شدند. نتایج حاکی از آن بود که نوجوانان خواهان دریافت آموزشی در جهت پاسخ به نیازهای واقعی‌شان بودند و محتویات برنامه‌های موجود را ناکافی، غیر سودمند و حتی عجیب توصیف کردند. آن‌ها برای اثبات ناکارآمدی برنامه‌های موجود، به آمار بالای بیماری‌های آمیزشی و بارداری‌های ناخواسته اشاره کردند و همچنین خواستار اطلاعات بیشتر در مورد جنبه‌های اجتماعی، هیجانی، و ارتباطی جنسیت شدند. این نوجوانان حتی نسبت به شیوهٔ ارائهٔ این درس و عدم مهارت مربیان اعتراض داشتند و خواهان برگزاری دوره‌های تخصصی برای مربیان خود بودند. چنین اطلاعاتی تنها از طریق پژوهش‌های کیفی حاصل می‌گردد و بر اساس بافت فرهنگی و ساختار اجتماعی هر جامعه متفاوت است. مسلماً نوجوان ایرانی نیز در زمینهٔ تربیت جنسی نیازهای خاص خود را دارد و خواستار آموزشی است که برخاسته از همین نیازهای واقعی باشد. بدین ترتیب تا زمانی که دنیای پدیدارشناسانهٔ او را نشناسیم و از پرسش‌ها و خواسته‌هایش آگاهی نیابیم، تدوین یک برنامهٔ کارآمد تربیت جنسی میسر نخواهد شد.

پژوهش‌ها پیرامون تربیت جنسی نوجوان در ایران هنوز ادامه دارد. نوجوانِ امروزی که تمام عمر خود را در احاطهٔ تکنولوژی و دسترسی سهل و ساده به اینترنت و فضای مجازی سپری کرده است، خواه‌ناخواه در معرض اطلاعات درست و نادرست بی‌شماری قرار دارد که کار آموزش را برای کارشناسان به مراتب سخت‌تر می‌کند چرا که او به سادگی خریدار هر آموزه‌ای نیست و در برابر بسیاری از آموزش‌های ارائه شده مقاومت نشان می‌دهد. می‌توان گفت این نسل، منحصر به فرد و انتخاب‌گر است و در عین ناپختگی‌های طبیعی دوران نوجوانی، چندان چشم و گوش بسته و ناآگاه نیز نیست. از سوی دیگر تفاوت بین نسلی آن‌ها با والدین و مربیان به سرعت رو به افزایش است تا جایی که در حال حاضر متولدین دههٔ نود حتی با متولدین دههٔ هشتاد تفاوت‌های چشمگیر در سبک تفکر و ارزش‌های فردی دارند، و این امر نیز بر دشواری آموزش آنان می‌افزاید. تدوین یک برنامهٔ جامع تربیت جنسی مستلزم شناخت نوجوانان امروزی، آگاهی از دغدغه‌ها و نیازهای آن‌ها، و تلاش برای راهنمایی و هدایت صحیح آنان است.

از سوی دیگر پرداختن به موضوع تربیت جنسی در جامعهٔ ایرانی اغلب با احساس شرم و حیا، و گاه مخالفت والدین و مسئولین همراه است که مانعی در برابر اجرای پژوهش‌های کیفی و تلاش‌های آموزشی با محوریت نوجوانان به شمار می‌رود. با این وجود در بعضی مدارس پس از جلب رضایت والدین، تلاش‌های آموزشی غیر رسمی و محدودی در جهت ارائهٔ تربیت جنسی به دانش‌آموزان صورت گرفته که متأسفانه ماحصل این اقدامات آموزشی در هیچ مقاله‌ای ارائه نشده است. آگاهی از محتوا و نحوهٔ اجرای این آموزش‌ها نیز می‌تواند اطلاعات مفیدی در مورد تربیت جنسی نوجوانان ایران فراهم کند که عدم دسترسی به آن‌ها موجب محدودیت این مطالعهٔ مروری بوده است. توصیه می‌شود سیستم آموزشی کشور اطلاعات مذکور را گردآوری و ارزیابی کند و در صورت صلاحدید از تجارب موجود در جهت طراحی و اجرای برنامهٔ تربیت جنسی سود جوید. همچنین بر اساس نتایج مطالعهٔ حاضر، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های کیفی متمرکز بر نوجوانان در دستور کار نهادهای مربوطه قرار گیرد. انجام این مهم مستلزم توجه و اهتمام مسئولین و متولیان امر آموزش در کشور است. همکاری نهادهایی از قبیل دانشگاه‌ها، مدارس، و خانواده‌ها نیز لازمهٔ اجرای هر چه بهتر چنین تحقیقاتی است که باید شرایط مساعد آن در سطح جامعه فراهم آورده شود. به این ترتیب تدوین برنامهٔ تربیت جنسی بر اساس اقتضای این زمان و این مکان، و متناسب با فرهنگ و ارزش‌های جامعهٔ ایرانی میسر و ممکن خواهد شد. اجرای چنین برنامه‌ای موجبات ارتقای سلامت جنسی در سطح فردی و اجتماعی را فراهم می‌کند.

منابع

امینی، م.، تمنایی‌فر، م. ر.، و پاشایی، ر. (۱۳۹۰). بررسی ضرورت وجودی و چگونگی توجه به تربیت جنسی در برنامه‌ی درسی مقطع متوسطه از دیدگاه دبیران و دانش‌آموزان. *پژوهش‌های برنامه درسی*. ۱ (۱) ۱۶۹-۲۰۲. https://www.noormags.ir/view/en/articlepage/53794/179

بامری، ا.، و سالارزایی، ا. ح. (۱۳۹۷). تحلیل رابطه بین سبک زندگی و تربیت جنسی نوجوانان شهر زاهدان با نگاهی به پیش‌گیری از جرم. *مجله مطالعات روانشناسی تربیتی*. ۱۵(۲۹): ۷۳-۹۶. https://dx.doi.org/10.22111/jeps.2017.3597

بخشی، ن.، و خرمایی، ف. (۱۳۹۷). چالش‌های والدین در آموزش جنسی به فرزندان: یک مطالعه کیفی. *مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت*. ۷ (۳) ۲۳۹- ۲۲۷. https://sid.ir/paper/215504/fa

بلالی، س.، سلیمان‌پور عمران، م.، افراسیابی، ر.، و اسماعیلی‌شاد، ب. (۱۴۰۰). طراحی چارچوب نظری برنامهٔ درسی آموزش اخلاق جنسی: یک پژوهش کیفی. *پژوهش در برنامه ریزی درسی*. ۱۸(۶۹): ۱۸-۲۸. https://doi.org/10.30486/jsre.2021.1928367.1889

بلندهمتان، ک. (۱۳۹۳). بازنمایی تجربهٔ زیستهٔ والدین از چگونگی آموزش اخلاق جنسی به فرزندان خود. *مشاوره و روان‌درمانی خانواده* ۴(۴): ۷۱۹-۷۴۷. http://dorl.net/dor/20.1001.1.22516654.1393.4.4.7.2

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-12]

[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.10.3.8]

تربتی، س. ن.، اسماعیلی، س. ت.، و خسروی، ن. (۱۳۹۸). مطالعه کیفی تربیت جنسی نوجوانان و عوامل زمینه‌ساز آن با تاکید بر روابط میان فردی با والدین مطالعه موردی: دختران و پسران نوجوان دوره متوسطه ساکن شهر تهران. *مطالعات جامعه‌شناسی* ۱۲(۴۵): ۷۷-۱۰۴. https://doi.org/10.30495/jss.2020.671678

حسینی‌خیرآبادی، س. ح.، مومنی مهمویی، ح.، زیرک، م.، و اکبری، ا. (۱۳۹۹). بررسی عوامل مؤثر بر تربیت جنسی دانش‌آموزان نوجوان شهرستان تربیت حیدریه در سال ۱۳۹۸-۱۳۹۹. *مجله دانشگاه علوم پزشکی تربت حیدریه*. ۸(۳): ۸۸-۹۶. http://www.sid.ir/paper/374054/en

روح‌پرور، ز.، شاه‌علی، ش.، و جوادنوری، م. (۱۳۹۸). تبیین ادراکات والدین از چالش‌های تربیت جنسی پسران نوجوان؛ یک مطالعه کیفی. *مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت*. ۸ (۳) ۷۰-۲۶۰. https://www.sid.ir/paper/215469/en .

شیربیگی، م.، اسماعیلی، ز.، سعیدی‌پور، ب.، و سرمدی، م. ر. (۱۳۹۹). الگوی تربیت جنسی در عصر جهانی‌شدن با تأکید بر دیدگاه اسلام: با رویکرد نظریهٔ داده‌بنیاد. *پژوهش در دین و سلامت*. ۶(۳): ۱۲۲-۱۳۸. http://doi.org/10.22037/jrrh.v6i3.24141

شیربیگی، م.، اسماعیلی، ز.، سعیدی‌پور، ب.، و سرمدی، م. ر. (۱۴۰۰). ارائه الگوی تربیت جنسی در ایران بر مبنای برنامه جامع آموزش جنسی (CSE) . *اندیشه های نوین تربیتی*. ۱۷(۳): ۱۷۷-۲۰۸. http://doi.org/10.22051/jontoe.2021.30609.2988

طهماسب‌زاده شیخلار، د.، عظیم‌پور، ا.، ایمان‌زاده، ع.، و عباس‌زاده، م. (۱۴۰۰). مطالعه فرایند تربیت جنسی نوجوانان ایرانی: نظریه داده بنیاد. *پژوهش‌های برنامه درسی*. ۱۱(۲): ۱۲۶-۱۵۳. http://doi.org/10.22099/jsli.2021.6063

قلتاش، ع.، و محمدجانی، ص. (۱۳۹۷). طراحی چارچوب برنامه درسی تربیت جنسی بر اساس مبانی تربیت اسلامی. *فصلنامه علمی پژوهشی مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*. ۳(۳): ۱۰۱-۱۳۰. http://dx.doi.org/10.29252/qaiie.3.3.101

قنبری برزیان، ع.، سلمان وندی، ش.، و فاطمی، ن. (۱۳۹۷). تأملی بر تأثیر روابط جنسی پیش از ازدواج بر گرایش به ازدواج مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه اصفهان. *پژوهش های راهبردی مسائل اجتماعی ایران*. ۷(۳), ۳۳-۵۴ . http://doi.org/10.22108/ssoss.2019.113584.1325

محمدجانی، ص.، یارمحمدیان، م. ح.، کجباف، م. ب.، و قلتاش، ع. (۱۳۹۵). الگوی برنامه درسی تربیت جنسی برای دوره نوجوانی بر اساس مبانی قرآن و روایت های معصومین. *دوماهنامه علمی-پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی* ۷(۲۷): ۱۹-۴۴. https://dorl.net/dor/20.1001.1.20086369.1395.7.27.2.5

محمدی پویا، س.، ایمان‌زاده، ع.، محمدی‌پویا، ف.، و زارعی، ا. (۱۳۹۸). پدیدارشناختی موانع برنامه درسی تربیت جنسی در مقطع متوسطه. *دین و ارتباطات*. ۲۶(۵۵): ۳۰۳-۳۳۴. https://ensani.ir/fa/article/407954

مزیدی، م.، و خدمتیان، م. (۱۳۹۶). ارائه الگوی تربیت جنسی با تکیه بر دیدگاه‌های اندیشمندان مسلمان. *دو فصلنامه علمی- پژوهشی تربیت اسلامی*. ۱۲(۲۵): ۱۶۱-۱۸۳. https://dx.doi.org/10.30471/edu.2017.1350

مستوفی، ن.، گرمارودی، غ. ر.، شمشیری، ا. ر.، و شکیبازاده، ا. (۱۳۹۵). تأثیر آموزش گروهی بر آگاهی، نگرش و عملکرد مادران در تربیت جنسی دختران نوجوان. *مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی*. ۱۴ (۳) ۵۹-۴۵. http://sjsph.tums.ac.ir/article-1-5408-en.html

یاری دهنوی، م.، و ابراهیمی شاه‌آبادی، ف. (۱۳۹۵). پدیدارشناسی تربیت جنسی از دیدگاه کارشناسان تربیتی در مدارس متوسطه شهر کرمان. *علوم تربیتی از دیدگاه اسلام*. ۴(۷): ۹۵-۱۱۴. https://www.sid.ir/paper/496104/fa

Astle, S., McAllister, P., Emanuels, S., Rogers, J., Toews, M., & Yazedjian, A. (2021). College students' suggestions for improving sex education in schools beyond 'blah blah blah condoms and STDs'. *Sex Education*, *21*(1), 91-105. http://doi.org/10.1080/14681811.2020.1749044

Collins, C., Alagiri, P., Summers, T., & Morin, S. F. (2002). *Abstinence only vs. comprehensive sex education: What are the arguments. What is the evidence, 1-16.* University of California, San Francisco.

Cummings, C. A., Fisher, C. M., & Reilly-Chammat, R. (2021). Improving practice: Giving voice to the experiences of sexual health education teachers. *Health Education Journal*, *80*(8), 897-907. http://doi.org/10.1177/00178969211029677

Jones, C. L., Jensen, R. E., & Selzer King, A. (2014). Future Sex Educator Perceptions of Rural Versus Urban Instruction: A Case for Community-Centered Sexual Health Education. *American Journal of Sexuality Education*, *9*(4), 464-484. http://doi.org/10.1080/15546128.2014.976299

Kee-Jiar, Y., & Shih-Hui, L. (2020). A Systematic Review of Parental Attitude and Preferences towards Implementation of Sexuality Education. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, *9*(4), 971-978. http://doi.org/10.11591/ijere.v9i4.20877

Kirby, D., & Laris, B. A. (2009). Effective curriculum-based sex and STD/HIV education programs for adolescents. *Child Development Perspectives*, *3*(1), 21-29. http://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2008.00071.x

Kuter, U., & Yilmaz, C. (2001). Survey methods: Questionnaires and interviews. *Choosing Human-Computer Interaction (HCI) Appropriate Research Methods*. http://www.researchgate.net/profile/Ugur-Kuter/publication/267366565

Leppanen, L. I. (2020). The Changing Perspective on Adolescence. *Conspectus Borealis*, *6*(1), 14. http://commons.nmu.edu/conspectus_borealis/vol6/iss1/14

Leung, H., Shek, D. T., Leung, E., & Shek, E. Y. (2019). Development of contextually-relevant sexuality education: Lessons from a comprehensive review of adolescent sexuality education across cultures. *International journal of environmental*

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-12]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.10.3.8]

research and public health, *16*(4), 621. http://doi.org/10.3390/ijerph16040621

Meiksin, R., Campbell, R., Crichton, J., Morgan, G. S., Williams, P., Willmott, M., Tilouche, N., Ponsford, R., Barter, C. A., & Sweeting, H. (2020). Implementing a whole-school relationships and sex education intervention to prevent dating and relationship violence: evidence from a pilot trial in English secondary schools. *Sex Education*, *20*(6), 658-674. http://doi.org/10.1080/14681811.2020.1729718

Nagpal, A. N., & Fernandes, C. (2015). Attitude of parents toward sex education. *The Int J Indian Psychol*, *2*(4), 38-43. http://www.researchgate.net/profile/Aarti-Nagpal-3/publication/341787347

Nelson, J., & Lott, L. (2000). *Positive discipline for teenagers*. New York, NY: Three.

Pound, P., Langford, R., & Campbell, R. (2016). What do young people think about their school-based sex and relationship education? A qualitative synthesis of young people's views and experiences. *BMJ open*, *6*(9), e011329. http://doi.org/10.1136/bmjopen-2016-011329

Roy, S., Roy, S., & Rangari, K. (2007). Comprehensive health care including sexual and reproductive health of adolescents and youths is of vital importance to the nation. *Health and Popul Perspect Issu*, *30*(4), 243-267. http://www.researchgate.net/profile/kiran-Rangari-2/publication/260401230

Su, S., Wang, X., Pollock, J. S., Treiber, F. A., Xu, X., Snieder, H., McCall, W. V., Stefanek, M., & Harshfield, G. A. (2015). Adverse childhood experiences and blood pressure trajectories from childhood to young adulthood: the Georgia stress and Heart study. *Circulation*, *131*(19), 1674-1681. http://doi.org/10.1161/circulationaha.114.013104

WHO, U. U. (2015). Sexual and reproductive health of young people in Asia and the Pacific A Review of Issues, Policies and Programmes. Bankok. In: UNFPA.

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-12]

[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.10.3.8]